

Kíméletes válasz Zsidai Józsefhez

Horváth Tibor

Főként az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeumra vonatkozó Zsidai-tézisekre kívánok válaszolni, bár óhatatlanul általános észrevételeket is tennem kell. Bővebb kifejtés nem szükséges, ezért inkább néhány mondatos ellentézisekbe tömörítem válaszunkat.

Zsidai József gondolatmenetét az jellemzi, hogy nem az elítélt könyvtárak feladataiból indul el, hanem külföldi példákból. Példa mindenre található. Kulturális intézetek említésekor nagyon veszélyes a példák másolása, mert minden ország kultúrája, története más. Sőt, az egész világon a komoly intézmények arculata egyedi. Ráadásul rosszul választja meg példáit és nincs igazsága, mert éppen ellenkező tendencia bontakozott ki világszerte a tájékoztatási szakma önállósulásával: önálló és független intézmények alakulnak. Nem akarom a többi válaszoló kenyerét elvenni, nyilván a maguk területén felhívják Zsidai figyelmét ezekre az intézményekre, az OPKM csak az ERIC-et említi, amelynek anyaintézménye a National Institute of Education, nem egyetem. Finnország kivételével Európa legjelesebb nevelésügyi tájékoztató szervezetei is függetlenek az egyetemektől, bár részükre is szolgáltatnak. Csak utalok arra, hogy nemzetközi szervezetek a szakmai-szakirodalmi tájékoztatásban milyen szerepet töltenek be, ezek sem egyetemek legjobb tudomásom szerint.

Perdöntő a halálra ítélték esetében, hogy miként váltak egy-egy tudomány- és szakterület nélkülözhetetlen részévé idehaza. Az OPKM-ra térve ezt is igyekszem felvillantani.

Egyébként bármit meg lehet szüntetni. A miskolci egyetemet is. Feladatait elvégzi majd a budapesti, ám eme javaslattal kikötném, hogy az így felszabadult pénz felét nekem adják. E szélső példával csak követtem Zsidai eljárását. Tengernyi hasonló ötlettel lehet előállni. Ettől még naponta felkel a nap.

Hol a költségkalkuláció a megtakarításról? Csak bejelent egy összeget. Mibe kerülne az összeolvasztás? Hol a kalkuláció erre vonatkozóan? Mibe kerülne, ha a szűk esztendők elmúltával visszaállítanák az intézményeket?

Az új helyen is költségekbe vernénk a fenntartót, mert a gyűjteményeket más szervezetben is fenn kell tartani! Elköltöztetés mióta megtakarítás?

Hol az a könyvtár, amelyik félmillió és egymillió közötti állományt fogadni képes? Nem látszik a lelkesedés!

Gyűjteményeket nem lehet megszüntetni, csak elpusztítani.

Az a gyanúm, Zsidai megsemmisítésben gondolkodik.

Az Akadémia könyvtárának megkegyelmezt. Illendőségből! Új tudományos érv: illendőség. Illendőségből bármi fenntartható. Más érv nincs az MTA Központi Könyvtárának fennmaradására? Tudok néhány feladatot, amelyet csak ő végezhet el, szerintem szükséges a megmaradása, nem pedig illendő.

Mi a megtakarítás, ha a megyei könyvtárakat a város tartja fenn? Egyébként van példa erre, mert ahány megye, annyi féle. Ne húzzunk rájuk kaptafát. Módszertan tényleg nincs, helyette gyorsan növekvő területi feladatok vannak.

Mi a garancia az országos szakkönyvtárak színvonalának megtartására? Zsidainak ezekről a könyvtárakról nincs eléggé árnyalt képe. Ezek nem szakterületi kölcsönkönyvtárak! Az OPKM esetén megkísérlem ezt érzékeltetni a tankönyvek különgyűjteménye esetén.

Gyűjteményeket összeolvasztani akkora energiával és pénzzel, plusz létszámmal lehet, főleg pedig oly hosszú ideig tartóan, hogy még sehol sem érte meg. Nyilvántartásokat pedig nem lehet csak úgy összeosztani. Újra kell katalogizálni azt a néhány millió egységet, amit Zsidai József mozdítani kíván. Szóval ezekről sincs kalkulációja. Az a gyanúm, ha számításaiiba ezeket is érdemben bevonta volna, akkor nem megtakarítást kiáltana, hanem elő nem teremthető költségemelkedés keletkezne. Szegény könyvtárak pedig az összeolvadással lennének elfoglalva, nem tulajdonképpeni feladataikat végeznék.

Elképzelhető, mi történne, ha a Zsidai-javaslatokat elfogadnák. Megbukna pl. a művelődési miniszter. A javaslat tárcaközi jellege miatt ugyanis neki kellene kollegáit – nem a kultúrát irányító kormánytagokat – arra kérni, hogy szüntessenek meg kulturális intézményeket. Ez körülbelül olyan lépés lenne, mintha a római pápát kérné az isten-tagadás terjesztésére.

A takarékoság könnyű útjait kereső pénzügyesek vérszemet kapnának. Jönnének a múzeumok, a levéltárak...

Zsidai javaslatának van egy nagy illúziója. Azt hiszi, hogy az általa javasolt módon elért megtakarításnak (legalább egy része) majd visszakerül hozzá. Egy fillért se fog kapni.

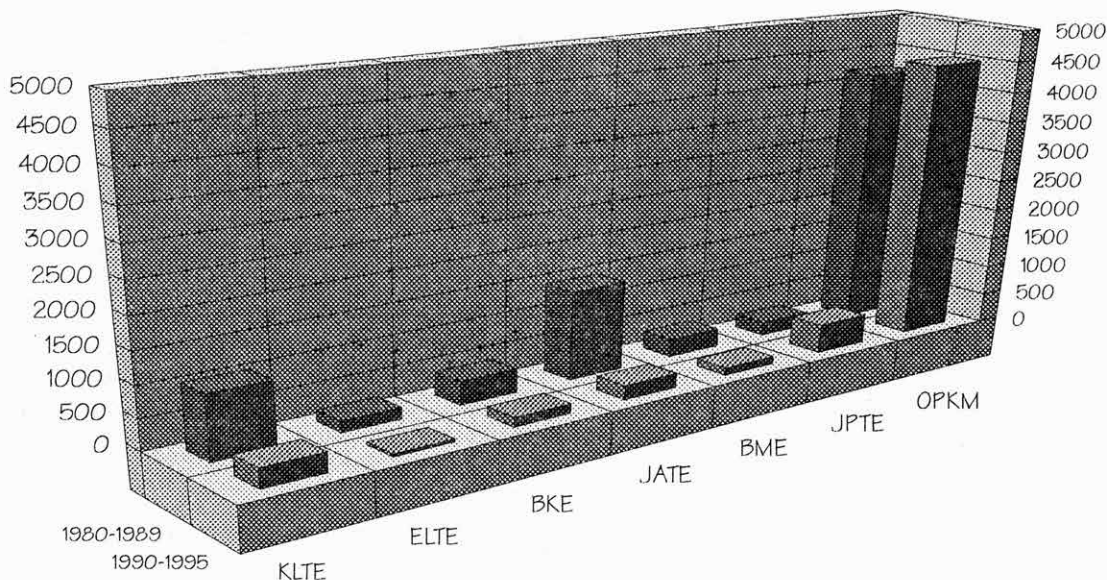
Ezután szólni kell az egyik halálra ítélt könyvtárról, az OPKM-ről.

A Javaslát első tévedése alapításunkkal kapcsolatos. Az OPKM-et *Eötvös József* elképzelése nyomán *Trefort Ágoston* vallás- és közoktatási miniszter alapította 1876-ben, nem alkalmi ötletből. Eötvös ugyanis átfogó koncepcióban gondolkodott. Nemcsak a népoktatást tette kötelezővé, hanem egy hathatós közoktatási rendszer minden nélkülözhetetlen eleméről gondoskodott. Oktatáshoz nem elég iskola, diák, oktató. Eötvös és környezete az iskolákkal nagyjából egyidőben hozta létre a szervezett tanítóképzést, indította útjára a *Néptanítók Lapját* (kb. annyi példányban jelent meg, mint ahány tanító volt!), elindította a pedagógiai enciklopédia munkáit és létrehozta az OPKM-t, pontosabban az említett módon már Trefort; Eötvös ekkor már nem élt, hiszen a ki-egyeztést csak négy évvel élte túl. A közoktatás számára hívták életre, szükséges intézményként, nem dísznek. Nevünk akkor „Országos Tanszermúzeum” volt. Első szabályzatunkat is Trefort adta 1877. március 16-án. Ennek 4. paragrafusa szerint „tanszer” nem más, mint tankönyv és iskolai eszköz. 1906. március 15-én megjelent *Hivatalos Közlöny Országos Pedagógiai Könyvtár és Tanszermúzeumról* beszél, mivel hozzánk osztották a Néptanítók Lapjának könyvtárát is.

Azért részleteztem az alapítást, mert péda arra, hogy a hazai közoktatás testéből születünk, itt éltünk és élünk; létünket csak innen lehet megítélni. Zsidai József alapításunkról közel egy évszázadot téved. Valószínű az zavarta meg, hogy Klebelsberg idején fenntartót cseréltünk, a Zsidai által idézett rendelet az újraalapításról szól, így váltunk az oktatási minisztérium közvetlen intézményévé. Múltunkat egyáltalán nem kell szégyenleni, úgyhogy a tisztelt szerzőt a tények tiszteletére kérjük.

Az OPKM-et négy bajuszban ismerteti, mindegyik pont azt hivatott érzékeltetni, hogy e tevékenységek máshová helyezhetők. E négy pont eléggé esetleges, egyáltalán nem rekonstruálható belőle az OPKM feladatai. Úgyhogy megkérdelem: jó, jó e négy pont, de hol marad az OPKM? Ám vegyük sorra e négy bekezdést.

- ♦ Az első bajusz azt állítja, hogy a pedagógiai tudományokat több tucat felsőoktatási intézményben gyűjtik, „túlzott bőségben virágoznak” e helyeken. Erről pontos adataink vannak, a világbanki hitelt előkészítő tanulmányok egyike éppen az álo-mányra vonatkozik. Kár, hogy Zsidai Jó-

zsef nem e tényekre támaszkodik, hanem... (zavarban vagyok; tényleg: mire?)

A vizsgálat két részből állt. (A szerző szíves hozzájárulásával idézek néhány adatot.) Egy ún. „standard lista” tartalmazza (esetünkben) a neveléstudomány nélkülözhetetlen (idegen nyelvű) műveit. Azt vették számba, hogy ezekből a hét szóba jöhető legnagyobb gyűjtemény mennyit mondhat magáénak. A lista 615 művéből az OPKM-ben megvan 53%, a KLTE 4,4%-ot, az ELTE 1,7%-ot, a BME 3,7%-ot szerzett be. é.í.t. Az 550 folyóiratból összesen 32% van meg Magyarországon, de ebből 22,4% az OPKM-ben. A többi helyen ez a mérőszám jócskán 10% alatt marad. A vizsgálat másik részében az elmúlt 15 évben beszerzett *idegen nyelvű* művek statisztikáját készítették el. 1990 előtt külföldről az összes többi könyvtár gyarapodása a neveléstudományban együttesen sem érte el az OPKM gyarapodását, 1990 után együttesen sem érték el az OPKM gyarapodásának egyharmadát. (Lásd a grafikont.)

Ezek után hogyan lehet az egyetemek gyarapodását a pedagógiában „túlzott bőség”-nek tartani? Ha a látható tények Zsidai számára „túlzott bőségnek” tűnnek, akkor én kérdezem, hogy szerinte szükség van-e szakirodalomra egyáltalán?

- ♦ A második bajusz azt mondja, hogy a tankönyvek a Széchényi Könyvtárban és a debreceni KLTE Könyvtárában is meg-

vannak. Igaz. Mármost a magyar tankönyvek. A mi tankönyvtárunkban az összehasonlítást szolgáló külföldi is, de tantervek is, meg sok tankönyvre vonatkozó kéziratos dokumentáció: szinopszisok, lektori vélemények stb. Mármost nem is ez a lényeg, hanem a tankönyvtár használatában van komoly eltérés. Ha ugyanis egy szerző tankönyvet ír, szabályosan beköltözik a tankönyvtárba, munkahelyet épít magának. Innen telefonál, xeroxot használ. Kap egy íróasztalt, oda készíti a munkájához szükséges minden eszközt a szótártól a – mondjuk – német tankönyv illusztrációjáig. Ezeket el se teszi, csak hónapok múlva adja vissza, amikor saját műve elkészült. Utána akár évekig nem látjuk. Ezt a használatot máshol nem tudják biztosítani. Még egy-két apróság. A tankönyvtár egyben a tankönyvek bemutató helye, tagja a tankönyvesek kamarájának, évente többször kiállít itthon és határainkon túl; szóval benne él a tankönyv ügyben. Ugye, nem lebecsülendő szektor a magyar művelődésben és oktatásban? Így tudja megtenni, hogy utána jár olyan alternatív tankönyveknek, amelyek nem érkeznek automatikusan a kötelezpéldány-szolgáltatásból. Az itt leírtak egy szakkönyvtár működésének színvonalát

jelzik; ha megszűnik, az utódhelyen átlagos kölcsönkönyvtár alacsony szintjére esik vissza.

- ♦ A harmadik bajusz az OPKM kiadói tevékenységét méltatja. Mondja, hogy a könyvkiadás nem a mi dolgunk, egyébként helyezzük üzleti alapra. Nincs hely itt elmondani, hogy mit és miért adunk ki. De nem bízunk a véletlenre. Ha elfogadnánk Zsidai érvelését, úgyszólván megszűnne a pedagógiai könyvkiadás. Ha ötletét általánosítanánk, akkor a tudományos könyvkiadásnak Magyarországon csak foszlányai maradnának.
- ♦ A negyedik bajusz a múzeumra vonatkozik. Zsidai szerint ez a „múzeumok hatáskörébe tartozik”. Ez a mondat nem érthető. Ugyanis a pedagógiai múzeumot ugyanúgy a közoktatás tartja fenn, mint a pedagógiai könyvtárat. Nem lehet más „hatáskörbe” utalni. Érthetőbben szólva: ugyanannak a fenntartónak lehet átadni, aki jelenleg is fenntartja.

Néhány záró megjegyzést még engedjen meg Zsidai József.

Az oktatásügyben hiányzik egy tájékoztatási részterület, a felsőoktatási tájékoztatás, mármint a felsőoktatásról és kapcsolt területeiről szóló tájékoztatás. Régebben volt. Mielőtt Zsidai a közoktatást csak úgy integrálni javasolja, oldják meg

előbb azt, ami tényleg hiány, szervezzék meg a felsőoktatás tájékoztatását. Lenne feladat a közoktatás bekebelezése nélkül.

Mellesleg egyetlen javaslatával messzemenőig egyetértek. Azzal, hogy ne legyenek teljesen függetlenített főigazgatók, igazgatók. Ám ne járjunk el hübelebalázs módján, előbb kísérletezzünk az új megoldással. Javaslom, a miskolci egyetem könyvtára legyen a kísérlet színtere. Zsidai főigazgató úr vállaljon rész munkát is, pl. készítsen félporcióként átlagban napi 15 bibliográfiai leírást. Ha javaslata beválik, ráadásul személyes példaadással, gondolkodhatunk szélesebb elterjesztésén. Azt is javaslom, ne korlátozza ötletét könyvtárakra. Múzeum, levéltár, esetleg más intézmények vezetői is szóba kerülhetnek. Azt ajánlom, keresse meg őket egy javaslattevő levéllel, sőt személyes meggyőzéssel igyekezzék álláspontját körükben is népszerűsíteni. A fel-emelő ötletekből ne maradjanak ki rokonaink.

Végül, egy nagyon lényeges észrevétellel zárnám. Zsidai József sok-sok fenntartó nevében szól. E nagyon különböző fenntartókat – pl. OMF, megyei önkormányzatok, ágazati minisztériumok – összemossa, egyszínűre festi, mintha mindegyik ugyanolyan volna. Pedig rendkívül különböznek. Azonkívül vigyáznak hál'istennek hatáskörükre. Csak abban egységesekek, hogy nem szeretik a fogadatlan prókátorokat.

REKLÁM A FOLYÓIRATOKON. – A würzburgi városi könyvtárnak sincs elég pénze folyóirat-előfizetésre. Szponzorok keresésével próbál enyhíteni gondjain: a jelenleg járó 120 folyóirat jegyzékét szétküldte a helyi vállalatoknak, s kérte, hogy vállalják át egy-egy folyóirat előfizetési díját. A szponzoráló cég nevét nem csak a folyóiratállványon tüntetik fel, hanem a folyóirat minden egyes számán is. – Eddig 10 cég jelentkezett; többnyire olyan időszak kiadvány előfizetését fedezik, amely a profiljukba vág. (DBI-Pressespiegel, 1995. jún.)